

УДК 34(477)(091):340.15(37)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.17>

МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО ЯК КАНАЛ РЕЦЕПЦІЇ РИМСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНІ

Крижевський А.В.,
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-7234-7500
e-mail: antonio.krv89@gmail.com*

Крижевський А.В. Магдебурзьке право як канал рецепції римської правової традиції в Україні.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі магдебурзького права як ключового інструменту рецепції та адаптації римської правової традиції в українському соціонормативному просторі XIV–XVIII ст. У роботі з'ясовується роль джерел німецького права («Саксонське зеркало», «Вайхбільд») та праць польських і українських коментаторів у процесі інтеграції римських правових конструкцій в українську правову та судову систему. Методологія базується на принципах історизму, об'єктивності, системності, різнобічності, взаємодоповнюваності та обґрунтованості, що створило надійну методологічну основу для комплексного аналізу предмета дослідження. Для реалізації згаданих загальних принципів наукового пізнання в роботі використовували закони та категорії діалектики. Застосовано порівняльно-правовий та формально-юридичний методи для зіставлення німецьких джерел з їхніми пізнішими польсько-українськими адаптаціями. Історико-правовий метод дозволив простежити еволюцію магдебурзького права від архаїчних звичаїв до цілісної системи міського права. Системно-структурний та формально-догматичний метод використано при дослідженні конкретних правових інститутів (зобов'язального, спадкового, процесуального права) на предмет наявності в них елементів римських правових конструкцій. Доведено, що Магдебурзьке право виступало не лише формою самоврядування, а й своєрідним «фільтром» для трансляції римських правових ідей. Встановлено, що ключову роль у рецепції відіграли не стільки першоджерела, скільки коментаторська традиція (глоси) та праці юристів-практиків (Б. Троїцького, П. Щербича, П. Кушевича). Обґрунтовано, що поширення Магдебурзького права в Україні відбувалося етапно: від запозичення німецьких моделей до створення локальних редакцій, адаптованих до українських реалій. Проаналізовано механізми проникнення римських інститутів (заповіту, опіки, реституції, договірної відповідальності) через міське право до середньовічних і ранньомодерних кодифікацій, зокрема «Статутів Великого князівства Литовського» та кодексу «Права, за якими судиться малоросійський народ».

Ключові слова: рецепція, римське право, українське право, магдебурзьке право, «Саксонське зеркало», «Вайхбільд», правова традиція, глосатори, самоврядування, кодифікація, джерела, ранньомодерна доба.

Kryzhevskiy A.V. Magdeburg Law as a channel for the reception of the roman legal tradition in Ukraine

The aim of the research is a comprehensive analysis of Magdeburg Law as a key instrument for the reception and adaptation of the Roman legal tradition within the Ukrainian socio-normative space of the 14th–18th centuries. The study elucidates the role of German law sources (Saxon Mirror/Sachsenspiegel, Weichbild) and the works of Polish and Ukrainian commentators in the process of integrating Roman legal constructs into the Ukrainian legal and judicial systems. The methodology is based on the principles of historicism, objectivity, systemicity, versatility, complementarity, and validity, providing a robust methodological framework for a comprehensive analysis of the research

subject. To implement these general principles of scientific inquiry, the laws and categories of dialectics were applied. Comparative-legal and formal-legal methods were employed to correlate German sources with their subsequent Polish-Ukrainian adaptations. The historical-legal method facilitated tracing the evolution of Magdeburg Law from archaic customs to an integral system of municipal law. System-structural and formal-dogmatic methods were utilized to examine specific legal institutions (law of obligations, inheritance, and procedural law) for the presence of Roman legal elements. Main results. It is proven that Magdeburg Law served not only as a form of self-government but also as a distinct «filter» for the transmission of Roman legal ideas. It is established that the key role in the reception was played not so much by primary sources as by the commentary tradition (glosses) and the works of legal practitioners (B. Troitskyi, P. Shcherbych, P. Kushevych). It is substantiated that the spread of Magdeburg Law in Ukraine occurred in stages: from the borrowing of German models to the creation of local editions adapted to Ukrainian realities. The study analyzes the mechanisms through which Roman institutions (wills, guardianship, restitution, contractual liability) penetrated through municipal law into medieval and early modern codifications, notably the Lithuanian Statutes and the code «Rights by Which the Little Russian People are Judged» (1743).

Key words: reception, Roman law, Ukrainian law, Magdeburg Law, Saxon Mirror (Sachsenspiegel), Weichbild, legal tradition, glossators, municipal self-government, codification, sources, Early Modern period.

Постановка проблеми. Еволюція української правової системи у XIV–XIX ст. відбувалася у межах діалектичної взаємодії між активною інтеграцією до загальноєвропейського юридичного простору та збереженням національної самобутності й історичної автентичності. Важливим чинником інтеграції стало магдебурзьке право, яке в українській історіографії традиційно розглядається переважно як інститут міського самоврядування. Проте важливим і одночасно менш висвітленим аспектом є значення цієї правової системи як магістрального каналу рецепції римської правової традиції. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю переосмислення джерел українського права не як ізольованих актів, а як результату складної взаємодії місцевого звичаєвого права, саксонських правових пам'яток («Саксонське зеркало», «Вайхбільд») та римських правових конструкцій. Попри значний масив досліджень, залишається потреба у комплексному аналізі механізмів, через які римські інститути (зобов'язального, спадкового процесуального права тощо) через посередництво магдебурзьких норм інтегрувалися в національну правову культуру та стали основою для фундаментальних кодифікаційних процесів XVIII – поч. XIX ст.

Метою дослідження є концептуалізація магдебурзького права як дієвого механізму рецепції римської правової традиції в Україні, а також визначення ступеню впливу інтегрованих до нього римських правових інститутів на формування української правової традиції та процесів кодифікації права у XVIII – на поч. XIX ст.

Стан опрацювання проблематики. Історіографічний доробок, дотичний до об'єкта, предмета та хронологічних меж дослідження, характеризується значною кількістю напрацювань, які доцільно класифікувати за тематичними напрямками. До першої групи належать фундаментальні праці концептуального рівня, присвячені генезі української правової традиції (Р. Лашенко [8], М. Мірошніченко [9]). Другий напрям становлять дослідження прикладних аспектів функціонування магдебурзького права в Україні (Т. Гошко [2], С. Іваницький-Василенко [4], М. Кобилецький [6], О. Русина [11]). Окрему групу складають розвідки історіографічного характеру (О. Бойков [1], О. Дячок [3]), автори яких, аналізуючи наукові погляди дослідників щодо розвитку вітчизняного права в означений період, лише побіжно торкаються питань рецепції. Попри значну наукову увагу до міського права та самоврядування, у сучасній науці спостерігається дефіцит комплексних історико-правових досліджень магдебурзького права саме як реципієнта римської правової традиції в середньовічний та ранньомодерний періоди.

Виклад основного матеріалу. Магдебурзьке право – одна із систем середньовічного міського права Європи, що забезпечувала містам часткову автономію від центральної чи князівської влади. Його витоки сягають 1188 р., коли архієпископ Віхман надав Магдебургу привілей на самоврядування. Місто отримало власні органи влади – раду та суд шефенів, які здійснювали правосуддя на основі локальних звичаїв. Цей акт започаткував модель міського права, що згодом стала зразком для сотень європейських міст. Через активні економічні й культурні зв'язки Магдебурга його правові норми швидко поширилися в Центральній та Східній Європі, особливо в Чехії, Польщі, Литві та Україні.

У розвитку магдебурзького права традиційно виокремлюють два етапи. Перший, що охоплює XII–XV ст., характеризується формуванням системи на основі саксонського земського права, відображеного у «Саксонському зерцалі», а також місцевих звичаїв і міських норм, пов'язаних із торгівлею та ремеслом. Важливу роль відігравали міські привілеї та суд Магдебурга, який став зразком для інших міст. У цей період вплив римського права був незначним. Другий етап, що тривав від XVI до початку XIX ст., відзначався поступовим посиленням ролі римського права. Суди почали формуватися з професійних юристів, що сприяло систематизації та уніфікації судової практики. Унаслідок цього частина архаїчних норм магдебурзького права дедалі більше модернізуються під впливом римської правової традиції [2, с. 4-5].

Поширення магдебурзького права в Україні. Після запровадження самоврядування в Магдебурзі ця правова система поширилася на інші німецькі міста, а згодом – на території Польщі, Литви, Чехії та Угорщини, набуваючи різних форм залежно від місцевих умов. Магдебурзьке право еволюціонувало шляхом поєднання його положень з місцевими звичаями, нормами римського та канонічного права, адаптованими до потреб міського життя. Українські міста, що входили до складу Польського та Угорського королівств, Великого князівства Литовського, а пізніше Речі Посполитої, поступово долучилися до цієї традиції. Міста отримували магдебурзьке право від литовських князів, польських королів і, у пізніший період, від українських гетьманів. Першими його набули Санок (1339 р.), Львів (1356 р.), Кам'янець-Подільський (1374 р.), Київ (1494–1497 рр.). Згодом привілеї поширилися на більшість українських міст – Вінницю, Житомир, Полтаву, Чернігів, Дубно, Глухів, Лубни, Козелець та інші.

Поширення магдебурзького права в Україні зумовлювалося його практичною зручністю та близькістю до європейських культурно-правових традицій. Воно не витіснило звичаєве право, а співіснувало з ним, поступово впливаючи на судову й адміністративну практику. Упродовж XV–XVI ст. під впливом польсько-німецьких правових моделей ця система стала домінуючою у Великому князівстві Литовському, про що свідчать численні привілеї на самоврядування, надані українським містам. Як слушно зауважила С. Ковальова [7, с. 123], інтеграція норм іноземного походження не переривала генетичної тяглості права Великого князівства Литовського щодо давньоруської спадщини. У цьому контексті правова спадкоємність постає не як статичне збереження архаїчних моделей, а як їхня адаптивна трансформація та доповнення новими регуляторами. Рецепція апробованих інститутів римського, німецького та польського права через поширення магдебурзького права виступила раціональним інструментом модернізації вітчизняної правової системи відповідно до запитів нової історичної доби.

Джерела магдебурзького права в Україні. Магдебурзьке право не становило єдиного кодифікованого зводу норм. Це радше **узагальнена назва сукупності правових джерел**, що у різні періоди застосовувалися міськими органами самоврядування та судами для регулювання суспільних відносин. Джерела магдебурзького права східноєвропейських міст мали безпосереднє західноєвропейське, зокрема німецьке, походження. Одним із найавторитетніших і найпоширеніших збірників правових норм стало «Саксонське зерцало» (лат. *Speculum Saxorum*, нім. *Sachsenspiegel*), укладене Ейке фон Репковим в I. пол. XIII ст. Цей збірник швидко здобув значне поширення та правовий авторитет. Упродовж XIV ст. сформувалася широка коментаторська традиція. З'явилася велика кількість глос – тлумачень і роз'яснень окремих правових положень, найвідомішими з яких є глоса Йогана фон Буха та «Стендальська глоса» (XIV ст.) [6, с. 272-273]. В XIII ст. окремі положення «Саксонського зерцала» були включені до міських правових книг м. Магдебурга, зокрема до найвідомішої з них – «*Das sächsische Weichbild vulgata*», або просто «Вульгати». Завдяки високому авторитету та гнучкості правових конструкцій «Саксонське зерцало» вже в XIV ст. подекуди набуло статусу чинного кодексу – фактично стало реальним джерелом права [2, с. 86]. Таким чином, «Саксонське зерцало» стало фундаментальним джерелом формування магдебурзького права в Східній Європі, зокрема в Україні. Його норми та правові принципи активно використовувалися в міському судочинстві Польщі, Литви та України, які входили до складу спільного державного простору.

Важливим джерелом магдебурзького права для польських, литовських та українських міст протягом тривалого часу залишався «Вайхбільд» (нім. *Weichbild*, лат. *Ius municipale*). Його формування спиралося на кілька середньовічних пам'яток: трактат про устрій судів Магдебурга (*Abhandlung über die Gerichte zu Magdeburg*, 1294–1304 рр.), «Магдебурзьке лавниче право» (*Magdeburger Schöffengericht*, 1295–1304 рр.), «Магдебурзьку хроніку» (1235–1250 рр.), а також на

низку компіляцій та адаптованих інтерпретацій римського права [2, с. 87]. Однією з найпоширеніших у німецьких землях редакцій цього збірника була уже згадана «Вульгата» («Das sächsische Weichbild vulgata») – звід із 136 статей, який являв собою перероблену версію лавничого права, доповнену численними витягами з «Саксонського зерцала». Між обома пам'ятками існував тісний зв'язок: як у самих текстах «Вульгати», так і в супровідних глосах неодноразово підкреслювалось її безпосереднє походження від «Саксонського зерцала». Глосатори зазначали, що «Вульгата» фактично виконує функцію коментаря до «Саксонського зерцала», конкретизуючи його норми для міського права. У Польщі поширення набула інша редакція «Weichbild», створена у 1338 році Конрадом з Ополя для краківських міщан. Цей рукопис, що нині зберігається у Ягеллонській бібліотеці в Кракові [2, с. 87-88], став важливим свідченням локальної адаптації магдебурзького права до потреб міського самоврядування. Однак навіть ця редакція не забезпечувала повного уніфікування правозастосування, особливо в невеликих містах. З метою конкретизації та спрощення норм почали видаватися місцеві статuti – так звані вількежі (нім. willkiir), які деталізували положення магдебурзького права відповідно до локальних умов. Саме вони стали важливим етапом еволюції міського самоврядування в Україні, сприяючи подальшій рецепції римсько-правових принципів [2, с. 88].

Важливим джерелом для вивчення магдебурзького права стали так звані ортілі (нім. Urteil або Ordele) – офіційні тлумачення норм, які великі міста надсилали меншим для розв'язання спірних судових питань [6, с. 270]. Вони містили пояснення конкретних правових ситуацій, із якими міста зверталися до свого материнського центру. Так, у Великопольщі право укладати ортілі мала, зокрема, рада Познані, а на українських землях – Львів, який виконував функцію головного осередку тлумачення магдебурзького права. Через мовні та технічні труднощі інші збірники магдебурзького права були малодоступні для урядників провінційних міст, тому саме ортілі набули особливого авторитету. Більшість відомих ортілів не мають датування. Їхня структура була сталою – вони склалися з питань і відповідей, покликаних допомагати судам у вирішенні конкретних справ. Такі збірники фактично виконували роль практичних посібників із тлумачення та застосування норм міського права.

Поширенню магдебурзького права у Литовсько-Руській державі сприяли польські юристи, які створювали коментарі та узагальнення до норм міського права. Як зазначав О. Кістяковський [10, с. 80-83], їхні праці мали не лише теоретичне, а й практичне значення – фактично виконували функцію чинного права. І. Каманін [5, с. 324] також підкреслював, що саме ці коментарі активно використовувалися у правозастосуванні.

Відомі взагалі дві категорії таких праць: латиномомні і власне складені польською мовою. До перших можна віднести анонімну працю «Farrago actionum civilium iuris Magdeburgensis» (1531), що містила три книги про процесуальне, договірне та сімейне право. У третьому виданні (1540) під іменем Яна Цервуса Тухольчика вона вже складалася з семи книг і включала розділи про майнове та спадкове право, словник термінів і огляд норм цивільного та канонічного права. Хоч твір неодноразово перевидавався, латинська мова обмежувала його практичне використання. До цієї ж категорії відноситься і переклад Миколая Яскера (1535) латинською мовою «Саксонського зерцала» та «Вайхбільда», затверджений королем Сигізмундом Старим як обов'язковий для всіх міст із магдебурзьким правом [2, с. 90-91].

До другої групи відносяться роботи Бартоломея Троїцького (Гродзіцького) – автора популярних польських видань «Artykuły prawa majdeburskiego, ktore zowią Speculum Saxonum» (1558) і «Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego» (1559). Саме завдяки йому магдебурзьке право стало доступним польським і українським міщанам [2, с. 92-93]. Іншим коментатором магдебурзького права став львівський синдик Павло Щербич (1552–1609), який у 1581 р. видав інші за характером переклади польською «Саксонського зерцала» («Speculum Saxonum albo prawo saskie i majdeburskie porządkiem abecadla z łacinskich i niemieckich exemplarzow zebrane i na polski jezyk przelozone») та «Вайхбільда» («Ius municipale to jest prawo miejskie majdeburskie nowo z łacinskiego i niemieckiego na polski jezyk z pilnoscia u wiemie przelozone»). Ці видання стали основними збірниками магдебурзького права в литовсько-польський період і поширилися спочатку на Правобережній, а згодом і на Лівобережній Україні [2, с. 93-94]. У результаті твори Троїцького та Щербича залишалися основними правничими книгами міських судів навіть після визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького [8, с. 59]. На останок потрібно також згадати роботу Павла Кушевича, який переклав і видав латинсько-польською мовою (1623) упорядковані в «ново-

міській» редакції «Пруської коректури» норми хелмінського права. У варшавському перевиданні 1646 р. Павло Кушевич додав працю Щербича «Speculum Saxonum» [2, с. 97-99]. Таким чином праці Троїцького, Щербича та Кушевича стали основою української міської правової традиції, а у XVIII ст. важливими джерелами для майбутніх кодифікацій українського права.

Як зазначають О. Кістяківський [10, с. 79], Р. Лащенко [8, с. 60] та інші, незважаючи на те що жодна із подібних робіт не мала офіційного затвердження, їх широко застосовували як фактичні нормативні акти в повсякденному житті українських і польських міст, тож вони є ключовими для розуміння змісту норм магдебурзького права. Безперечно, норми магдебурзького права, що застосовувалися в Польщі, Литві та Україні, зазнали помітного впливу римського права, добре знаного серед юристів того часу й укладачів правових збірників. Загалом, навіть у суто німецькій редакції магдебурзького права простежуються елементи римської правової традиції, яка надавала йому додаткового авторитету та престижу в очах сучасників [8, с. 60].

Особливості рецепції римських інститутів. Ще на початку XX ст. С. Іваницький-Василенко підкреслював, що магдебурзьке право в окремих випадках слугувало джерелом для «Статутів Великого князівства Литовського». У межах Литовсько-Руської держави, як і в Польщі, «Саксонське зеркало» та «Вейхбільд» були запозичені разом із глосами – тлумаченнями, які за обсягом часто перевищували самі нормативні тексти [3, с. 188]. Ці глоси спиралися не лише на німецьке імперське право, а й на норми римського права. На підставі аналізу цих взаємовпливів С. Іваницький-Василенко доходить висновку, що магдебурзьке право виступало важливим каналом проникнення елементів чужоземного, передусім римського, права до «Статутів Великого князівства Литовського» і, опосередковано, – у систему національного українського права [4, с. 62]. Вже у XVIII ст. джерела магдебурзького права, просякнуті римськими конструкціями і адаптованими до українських реалій правовими нормами стали незамінними джерелами для кодифікаційних робіт. Як влучно зазначає М. Мірошніченко [9, с. 189], на той момент правова система Гетьманщини досягла такого високого рівня впорядкованості, що могла органічно поєднувати звичаєве козацьке право з нормами цивільного права «Статутів Великого князівства Литовського» і збірників магдебурзького права, в які вже було рецепційовано численну кількість елементів римського права. Яскравим підтвердженням такого органічного поєднання є кодекс «Права за якими судится малоросійський народ» (1743).

Виступаючи своєрідним «фільтром» та каналом безконфліктної рецепції, магдебурзьке право впродовж століть забезпечувало вільне проникнення римських інститутів в українське правове середовище, що через синтез із місцевими традиціями зумовило формування унікальної й цілісної правової системи [1, с. 309] Литовсько-Руської держави та Гетьманщини. Римські конструкції договірної зобов'язальності, сімейного та спадкового права через магдебурзьке право сприймалися, адаптувалися і засвоювалися українською правовою традицією. Норми магдебурзького права щодо купівлі-продажу, позики, застави та оренди містили спрощені та адаптовані для міського обігу елементи римських правових конструкцій. Ідеї про відповідальність за невиконання угод, реституцію чи відшкодування шкоди, що були в збірниках магдебурзького права, походили з римських моделей. Інститути заповіту, опіки й спадкової трансмісії мали римське коріння, хоч і пристосовувалися до локальних умов. Римські принципи диспозитивності та змагальності трансформувалися у міських судах, що відправляли судочинство за магдебурзьким правом. Детальніше розглянути декілька подібних прикладів спробуємо вже у наступній розвідці, оскільки жанр наукової статті не дозволяє охопити всі аспекти порушеної проблеми.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що магдебурзьке право у XIV–XVIII ст. виступило не лише інструментом міського самоврядування, а й магістральним каналом рецепції римської правової традиції в Україні. Воно функціонувало як динамічний «фільтр», що забезпечив адаптацію римських юридичних конструкцій до соціоекономічних потреб українського суспільства середньовічної та ранньомодерної доби. Цей процес мав творчий, а не механічний характер: римські правові моделі органічно інтегрувалися у місцеве середовище, взаємодіючи з нормами «Статутів Великого князівства Литовського» та козацьким звичаєвим правом. Такий синтез дозволив уникнути суперечностей між запозиченими нормами та місцевими звичаями та традиціями, сформувавши у межах Литовсько-Руської та Козацької держав цілісну, комплексну правову систему. Джерельна база рецепції мала полікультурне походження (німецьке, польське, українське). Ключову роль у системній трансляції римських ідей відіграло «Саксонське зеркало». Латиномовні та польськомовні переклади й трактати М. Яскера, Б. Троїцького та П. Щербича, створені на його основі, заклали теоретичний фундамент для вивчення та практич-

ного застосування магдебурзького права, ставши невід'ємною частиною вітчизняної правничої спадщини. Важливим елементом цієї еволюції стали ортили та вже згадані трактати, які засвідчили перехід від формального запозичення до реального правозастосування елементів римського права в українських містах. У підсумку, саме через магдебурзьке право відбулася повноцінна інтеграція України в загальноєвропейський юридичний простір, де римська традиція слугувала універсальним стандартом юридичної техніки та соціальної справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойков О. Питання рецепції у литовсько-руському праві в «Працях комісії для вивчення історії західно-руського та українського права ВУАН». *Scriptorium nostrum*. 2018. № 2 (11). С. 303-312. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Boikov_Oleh/Pytannia_retseptsii_u_lytovskoruskomu_pravi_v_Pratsiakh_komisii_dlia_vyuchuvannia_istorii_zakhidno-.pdf? (дата звернення: 02.02.2026).
2. Гошко Т. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XVI – початок XVII ст.). Львів: Афіша, 2002. 255 с.
3. Дячок О. Право Великого Князівства Литовського та українських земель у його складі на сторінках українських юридичних видань (1991–2007 pp.). *Ukraina Lithuanica*. 2009. Т. 1. С. 176–196. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Diachok_Oleh/Pravo_Velykoho_kniazivstva_Lyovskoho_ta_ukrainskykh_zemel_u_ioho_skladi_na_storinkakh_ukrainskykh_i.pdf? (дата звернення: 02.02.2026).
4. Іваницький-Василенко С. Закони про опіку над недолітками в джерелах Магдебурзького права Західної Русі й Гетьманщини. *Праці Комісії для вивчення історії західно-руського та українського права*. Київ : З друк. Укр. Акад. Наук. Вип. 1.1925. С. 59–81. URL: https://docs.google.com/viewer?url=https%3A%2F%2Fshron1.chtyvo.org.ua%2Fivanytskyi_Serhii%2Fzakony_pro_opiku_nad_nedolitkamy_v_dzherelakh_Mahdeburzkocho_prava_Zakhidnoi_Rusy_i_Hetmanschynu.pdf (дата звернення: 02.02.2026).
5. Каманин Й. В. Б. Антонович. Монографії по історії западної и юго-западної Росії, т. I. Київ. 1885 г. *Кієвская старина*. Т. XII. Июнь, 1885. С. 318-328. URL: https://archive.org/details/kievskaya_starina_1885_6/page/n145/mode/2up (дата звернення: 02.02.2026).
6. Кобилецький М. Загальна характеристика джерел магдебурзького права. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]*. Серія: Історія. 2011. Вип. 19. С. 269-274. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2011_19_56 (дата звернення: 03.02.2026).
7. Ковальова С. Місце українського права у правовій системі Великого князівства литовського та Речі Посполитої. *Право України*. 2020. № 1 С. 116-128. DOI:10.33498/louu-2020-01-116.
8. Лашенко Р. Лекції по історії українського права. Ч. 2: Литовсько-польська доба. Вип. 1. Памятники права. Прага: Наклад Укр. правн. т-ва в Ч.С.Р., 1924. 77 с.
9. Мірошніченко М. Генезис правової системи України: теоретико-методологічний аспект: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». Київ, 2012. 431 арк.
10. Права, по которым судится Малороссийский народ: из 3-х кн. / под ред. А.Ф. Кистяковского. Киев: Унив. тип., 1879. 114, 844, 73, 27 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001901> (дата звернення: 02.02.2026).
11. Русина О. Магдебурзьке право в пізньосередньовічному Києві (XV – поч. XVII ст.). *Діалог: Історія, політика, економіка: Наук. і політ. журнал*. 2000. № 1. С. 78-81.

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.02.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації: 05.03.2026